

Antti Vanhatalo

HENKI- VARTIJAT

PRESIDENTIN
TURVALLISUUSVARTIOSTON
TARINA

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.
Text and data mining prohibited.

© Antti Vanhatalo ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2026

Etukannen kuva: Mauno Koivisto kävelyllä 1990-luvun alussa.

Takana turvamiehet Jarkko Hynninen ja Ilkka Virkkunen.

Volker Von Bonin / Helsingin kaupunginmuseo; Ilkka Virkkusen arkisto.

Takakannen kuva: Syksyllä 1981 Tamminiemen pihamaalla. Urho Kekkosen kanssa turvamiehet Taisto Kitula ja Pertti Mattila. Pentti Nissinen / IS / Lehtikuva.

Kustannusosakeyhtiö Otava

Uudenmaankatu 10, 00120 Helsinki

tuoteturvallisuus@otava.fi

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.

ISBN 978-951-1-51480-0

OTAVA
KIRJAPAINO

Keuruu 2026

Sisällys

Prologi	7
Lukijalle	9
1. Valtionpäämiehen suojaamisen 108 vuotta	15
2. Ensimmäinen turvamies	23
3. Ensimmäiset presidentit	38
4. Muutoksen ajan presidentit	47
5. Tamminiemen aika	58
6. Linnan ja Inkoon vuodet	85
7. Eurooppaan astumisen vuodet	166
8. Uuden vuosituhannen presidentit	219
9. Narvan marssi	270
10. Kasakka ottaa	277
Lopuksi	288
Kiitokset	293
Lähteistä ja kirjallisuudesta	295
Viitteet	299
Lähteet	302

Prologi

Poutaisena päivänä 1980-luvun loppupuolella kaksi miestä pyöräili läntisellä Uudellamaalla Virkkalan seudulla, kun he huomasivat kolme hevosta vaeltamassa vapaana tiellä. Miehet pysähtyivät huolissaan, etteivät autot törmäisi hevosiin, koska liikenne oli vilkasta. Pysähtyttyään he näkivät lähellä maalaistalon, josta päättivät kysyä, josko siellä tiedettäisiin, kenelle hevoset kuuluvat. Miehet pyöräilivät pihaan ja näkivät mummon istuvan kuistilla keinutuolissa. Ennen kuin miehet ehtivät edes puhua, mummo huusi kovaan ääneen: ”En voi niille hevosille mitään. Ne ovat pojan hevosia, ja hän on kaupungilla asioilla!”

Miehet mieltivät hetken, kunnes vanhempi heistä keksi, että hevoset voisi ehkä houkutella takaisin ruoalla. Hän kysyi mummolta, löytyisikö talosta leipää. Mummo kaivoi esiin puoli pakettia näkkileipää ja antoi tarkat ohjeet, minkä hevosen pitäisi lähteä ensimmäisenä ja miten muut seuraisivat sitä. Miehet kävelivät tien varteen ja alkoivat houkutella hevosia leivällä ohjeiden mukaan. Mummon ennustus kävi toteen: ensin tuli yksi hevonen, ja sitten muut seurasivat perässä. Leipä meinasi loppua kesken, ja piti alkaa antaa vain puolikkaita paloja. Lopulta kaikki kolme hevosta saatiin pihaan ja aitaukseen.

Mummo tuli katsomaan tilannetta ja huudahti aitauksen portin luona: ”Herranjumala, sehän on presidentti!” Hän ei ollut

huomannut, että pyöräilijät olivat itse tasavallan presidentti Mauno Koivisto ja tämän turvamies Markku Airio. Toivuttuaan hämmästyksestä mummo kutsui yllättävät vieraat sisään. Miehet astuivat vanhaan kartanoon, jossa oli tyylikkäästi sisustettu kirjastohuone. Mummo tarjosi punaista viinimarjamehua ja pyysi vielä nimiä vieraskirjaan. Miehet nauroivat itsekin tilanteelle ja jatkoivat sitten matkaansa.

Seuraavana päivänä paikallisessa lehdessä kerrottiin, kuinka presidentti Koivisto oli ottanut kiinni kolme hevosta ”adjutantinsa” kanssa.¹

Lukijalle

Moni on kertonut minulle nähneensä Suomen tasavallan presidentin kävelyllä, hiihtämässä, koiraa ulkoiluttamassa tai uimassa jossakin pääkaupunkiseudulla. Suomi on yksi niistä harvoista valtioista, joissa tämä on mahdollista. Presidentti liikkuu tavallisen kansan parissa kuin kuka tahansa kaduntallaaja. Lähes poikkeuksetta kaikki ovat hämmästelleet sitä, että presidentti on ollut aivan yksin eikä mukana ole ollut edes turvamiehiä. Kyllä siellä oli, mutta heidän tehtävänsä ei ole näkyä.

Tasavallan presidentin turvamiehet ovat kulkeneet lähietaisyydellä vallan ytimessä mutta pysyneet aina taustalla lähes huomaamattomina.

Työskentelin lähes koko poliisiurani – yli kolmen vuosikymmenen ajan – tasavallan presidentin turvamiehenä, komentuna Tasavallan presidentin kansliaan (TPK). Noiden vuosien aikana ehdin palvella viittä eri presidenttiä ja nähdä läheltä, miten valtion ylimmän johdon turvallisuutta rakennetaan ja ylläpidetään. Suurimman osan ajasta toimin komisariona, turvamiesten esimiehenä, mikä antoi näkymän paitsi turvajärjestelyjen käytännön toteutukseen myös niiden johtamiseen ja kehittämiseen.

Presidentin tapaaminen on tavalliselle kansalaiselle jännittävä tilaisuus, mutta monille korkeille virkamiehille se on lähes

jokapäiväistä arkea. Riippumatta siitä, kuka on presidenttinä tai mitä aikakautta eletään, he pitävät säännöllisesti yhteyttä presidenttiin – mutta tekevät sen vaivihkaa, osana työtehtäviään, ilman suurempaa huomiota. Jos työ vaatii tiivistä yhteistyötä valtionpäämiehen kanssa, se on yksinkertaisesti osa viranhoitoa. Erityisesti ulko- ja turvallisuuspolitiikan asiantuntijat sekä ulkoministeriön ja puolustusministeriön korkeat virkamiehet ovat usein tekemisissä suoraan presidentin kanssa. Ei ole epätavallista, että virkamiehen kotiväki on hämmästellyt, kun presidentti on soittanut suoraan perheenjäsenelle vaikkapa viikonloppuna. Tänä päivänä ei ole tavatonta, että puheluita käydään mökiltä, rantalomalta tai jopa keskellä yötä.

Ajan ja teknologian kehityksen myötä yhteydenpito on vain nopeutunut. Sähköposti, sosiaalinen media ja älypuhelimet ovat mahdollistaneet sen, että kaikkea ei tarvitse enää hoitaa adjutanttin tai avustajien kautta vaan yhteydenpito on nykyään suorempaa, nopeampaa ja epämuodollisempaa. Protokolla ja organisaation hierarkia ovat vähentyneet, ja henkilökohtaiset tapaamiset presidentin kanssa ovat tulleet arkipäiväisemmiksi. Esimerkiksi nykyinen presidentti Alexander Stubb on tunnettu rentoudestaan ja ”kaverimaisesta” tavastaan olla vuorovaikutuksessa vieraidensa kanssa. Hän edustaa selvästi eri sukupolvea kuin edeltäjänsä. Presidentti Kekkonen toki muistetaan edelleen Tamminiemen saunailtojen ”epämuodollisesta” ilmapiiristä – voisiko sen epämuodollisempaa olla?

Toisin sanoen on paljon virkamiehiä, joilla on kiinteä, välitön ja läheinen suhde tasavallan presidenttiin, mutta yhdellä ryhmällä on aivan poikkeuksellinen rooli. Presidentin turvamiehet muodostavat tärkeän osan presidentin ympärillä toimivasta henkilöstöstä. Koska turvamiehet ovat lähes jatkuvasti presidentin lähellä – julkisissa tilaisuuksissa, matkoilla ja arjen liikkeissä

– heille muodostuu ainutlaatuinen näkökulma valtionjohtajan elämään.

Vuosien varrella vierailin virkamatkoillani yli kuudessa-kymmenessä maassa ja osallistuin kymmeniin valtiovierailuihin ja niiden valmistelumatkoihin. Työ vei minut niin kuninkaanlinnoiniin, Valkoiseen taloon, Kremliin kuin kriisialueillekin. Sain olla mukana monissa historiallisissa hetkissä, kuten Nobelin rauhanpalkinnon luovutuksessa ja Suomen Nato-päätöksen julkistamisessa. Sain seurata taustalla, kun presidentti tapasi maailman johtajia, arvostettuja taiteilijoita tai urheilusankareita. Kokemukseni ulottuvat Islannin jäätiköiltä Manhattanille ja jopa Pohjois-Korean suljettuun valtioon.

Siinä työssä oppi tuntemaan maamme kulloisenkin poliittisen johtajan. Viisi presidenttiä, viisi erilaista persoonaa ja viisi erilaista tapaa suhtautua turvamiehiin. Vaikka yhtäläisyyksiä löytyy, on jokainen heistä ollut ainutlaatuinen persoona, joka on löytänyt oman tapansa suhtautua turvamiehiin. Tämä suhde on aina ollut monivaiheinen, ja se on kehittynyt paremmaksi ajan myötä.

Millaista on olla turvamiehenä valtionpäämiehen lähellä – henkilönä, joka seuraa, suojaa ja samalla todistaa historiaa lähempää kuin useimmat? Turvamiehet näkevät hetkiä, jotka jäävät muilta piiloon: pieniä eleitä, reaktioita ja kohtaamisia, joista rakentuu inhimillinen kuva presidentistä virallisten kehysten ulkopuolella. Juuri tästä syystä turvamiehillä on paljon kertomuksia, pieniä tarinoita, jotka heijastavat paitsi yksittäisten presidenttien persoonia myös ajan henkeä ja muuttuvaa yhteiskuntaa.

Kun aloitin turvallisuusvartiostossa vuonna 1993 Mauno Kiviston kauden loppumetreillä, en alkanut pitää päiväkirjaa, mikä on harmittanut minua jälkikäteen. Nyt se tuntuu niin selvältä,

mutta tuolloin nuori elämä oli täynnä hektisyyttä eikä tulevaisuuden merkityksellisyys tullut mieleen. Sain kuitenkin työskennellä useiden Kekkosen ajan turvamiesten kanssa. Muistelllessani heidän tarinoitaan aloin järjestelmällisesti taltioida tätä hiljaista tietoa. Avaan tässä kirjassa myös omia kokemuksiani presidentti Koiviston loppuajoista presidentti Stubbin kauden alkuun.

Tässä teoksessa kerrotaan presidentin turvallisuusvartioston yli satavuotinen tarina. Se on syntynyt tarpeesta tallentaa ja jakaa sellaista Suomen valtionjohdon historiaa, joka on tähän asti jäänyt pitkälti varjoon. Tarkoitus on valottaa juuri presidentti-instituution näkymätöntä mutta merkittävää puolta, presidentin taustalla toimivaa turvaryhmää ja sen vaihteita eri aikakausina. Pyrin tuomaan esiin turvatehtävien inhimillistä puolta: ihmisiä tehtäviensä takana, hetkiä historian reunalla, jossa korostuvat sekä vastuu että vaikenemisen velvollisuus. Luonnehdin omien kokemusteni ja entisten kollegojeni kertomusten pohjalta turvamiehen työtä, turvamiehen ja suojattavan välistä suhdetta sekä muutoinkin arkea, juhlaa ja elämää TPK:n tehtävissä.

Tasavallan presidentin adjutantit, turvamiehet ja muu TPK:n henkilökunta eivät yleensä puhu julkisuudessa työssään tapahtuvista asioista, jotka liittyvät presidenttiin ja hänen perheensä lähipiiriin. Yksi selitys tälle on vaitiolovelvollisuus, mutta syyt menevät syvemmälle. Virkamiehen vaitiolovelvollisuus tarkoittaa sitä, että hän ei saa luvattomasti luovuttaa tai kertoa salassa pidettävää tietoa. Tämä on säädetty muun muassa julkisuuslaissa, jossa salassa pidettävät asiat määritellään tarkasti. TPK:ssa virkamiesten tietoon tulee kuitenkin paljon myös sellaisia mielenkiintoisia asioita, jotka eivät ole salassa pidettäviä. Silti niistäkin vaietaan, erityisesti jos ne liittyvät presidentin tai hänen perheensä yksityisyyteen. Tällöin on kyse lojaaliudesta

instituutiota ja henkilöä kohtaan. Työskentely TPK:ssa on etuoikeus, suuri luottamuksenosoitus, ja sitä halutaan varjella.

Kirjoittaessani tätä kirjaa olen noudattanut tarkasti salassapitosäännöksiä ja viranomaismääräyksiä. Kaikki siinä oleva tieto on joko julkista tai sellaista, jonka julkaisemiseen olen saanut asianmukaisen luvan. Henkilökohtaiset kertomukset ja muistot olen esittänyt tavalla, joka ei vaaranna yksittäisten henkilöiden eikä valtion turvallisuutta. Tarinat eivät myöskään loukkaa kenenkään yksityisyyttä tai arvoa.

Tämä kirja on presidentin turvallisuusvartioston tarina mutta ennen kaikkea kertomus ihmisistä, jotka antoivat tasavallan presidentin palvelukselle parhaat vuotensa. Se siirtää katseen näyttämöltä kulissemiin ja tekee näkyviksi ne, joiden panos osaltaan mahdollisti sen, että Suomen valtionpäämies saattoi hoitaa vaativaa tehtäväänsä. Äänen saavat ne, jotka eivät sitä yleensä halua tai voi ottaa – ne, jotka osasivat samaan aikaan olla paikalla ja oikealla tavalla poissa.

Helsingissä, kesäkuussa 2026

Antti Vanhatalo

1.

Valtionpäämiehen suojaamisen 108 vuotta

Minulle ensimmäinen presidentti oli Urho Kekkonen. Hän oli lapsuudessani niin itsestäänselvyys valtionpäämiehenä, että oli mahdotonta kuvitella rooliin ketään muuta. Lapset kyselivätkin, kenestä tulee seuraava ”Kekkonen”. Presidentti ei ollut institutio vaan Kekkonen oli. Hän edusti jotakin pysyvää auktoriteettia monarkian puuttuessa. Meissä asuu jossain kuninkaallisuusgeeni – olimmekhan osa Ruotsin monarkiaa satoja vuosia. Kekkonen oli meidän oma kuninkaamme.

Tapasin tasavallan presidentin ensimmäistä kertaa vasta kun aloitin turvamiehenä vuonna 1993, mutta tapaaminen oli toteutua jo paljon aikaisemmin. Istuimme kesällä 1976 siskoni Johanneksen kanssa Kuopion lentokentällä Finnairin lentokoneessa matkalla kohti Tamperetta, kun yllättäen kapteeni kuulutti: ”Arvoisat matkustajat, lähtömme viivästyy hieman, koska tasavallan presidentti on tulossa lennolle.” Muistan yhä sen jännityksen ja lentoemäntien hermostuneisuuden. Sellaista ei tapahdu joka lennolla.

Kone odotti tunnin, eikä Kekkonen koskaan tullut. Myöhemmin tarkistin vanhoista työvuorokirjoistamme, joita säily-

tettiin yhä Mäntyniemessä, oliko Kekkonen tosiaan silloin Kuopionseudulla ja ketkä turvamiehet olivat hänen mukanaan. Tieto täsmäsi. Yksi mukana olleista turvamiehistä oli tällä hetkellä vanhin elossa oleva turvamies Taisto Kitula, jonka kanssa sain myöhemmin tehdä töitä. Olisipa ollut hauska yhteen-sattuma, jos presidentti olisi tullut koneeseen.

Tasavallan presidentti herättää yhteiskunnassa jatkuvaa mielenkiintoa – ei vain asemansa tai valtaoikeuksiensa vuoksi vaan myös symboliarvonsa takia. Presidentti ei ole ainoastaan valtionhallinnon korkeimpia toimijoita vaan myös instituutio, johon liittyy monia historiallisia ja seremoniallisia elementtejä. Osa näistä juontaa juurensa jo keisarivallan aikaan: protokolla, virka-asunnot, edustustilat ja tietyt valtiopäämiehelle kuuluvat palvelut ovat säilyneet osana aseman julkista kuvaa. Yksi tällainen palvelu on erityinen turvallisuusjärjestely. Presidentin ympärille rakennettu turva ei suojele vain ihmistä vaan myös instituutiota ja sen arvoa. Suomessa presidentti edustaa sekä valtaa että valtiollista symbolia – kuin vaakuna tai lippu, joiden loukkaaminen ei ole vain symbolinen teko vaan voi horjuttaa kansallista yhtenäisyyttä ja päätöksenteon jatkuvuutta.

Presidentin status tuo mukanaan oletetun uhan, vaikka konkreettista vaaraa ei aina olisikaan nähtävissä. Turvallisuus ei ole ylellisyyttä vaan osa vastuullista valtion toimintaa. Vaikka valtio huolehtii kaikkien kansalaistensa turvallisuudesta, tietyt virkatehtävät – kuten valtionpäämiehen rooli – vaativat erityisiä suojelutoimia. Näin presidentti päätyy erityissuojelun piiriin osana julkista tehtäväänsä. Presidentti on valtionpäämies joka hetki, vuorokauden ympäri, eikä hän voi kieltäytyä turvatoimista, sillä niiden järjestäminen on lakisääteinen velvollisuus.

Kun henkilö nousee merkittävään asemaan, muuttuu myös hänen arkensa. Suojatoimet alkavat vaikuttaa jokapäiväiseen

elämään – eivät ainoastaan suojaamalla sitä vaan myös muokkaamalla sen kulkua. Historia tuntee monia esimerkkejä, joissa valtionjohtajat ovat aluksi vierastaneet suojelua, ja sama ilmiö näkyy yhä. Turvamiehet rajoittavat liikkumista, tuovat näkyvää kontrollia yksityiseenkin elämään ja muistuttavat jatkuvasti asemasta, johon liittyy vastuu mutta myös haavoittuvuus. Suojelu voi tuntua rajoittavalta ja jopa häiritsevältä ja erityisesti silloin, kun se ulottuu vapaa-aikaan tai perhe-elämään.

Samalla turvatoimet voivat luoda ulospäin kuvan siitä, että yhteiskunta on turvaton, mikä saattaa olla ristiriidassa poliittisen viestinnän tavoitteiden kanssa. Yleensä poliitikot välttävät välittämästä sellaista kuvaa, että yhteiskunta olisi turvaton. Siksi turvallisuusjärjestelyt pyritään toteuttamaan hienovaraisesti ja kunnioittavasti. Toisaalta turvamiehet voivat myös vahvistaa valtionpäämiehen julkista asemaa. Joissain yhteiskunnissa suojaus toimii statussymbolina, joka korostaa johtajan merkitystä.

Euroopan kuninkaalliset saattoivat aiemmin elää ilman näkyviä turvatoimia, sillä he harvoin liikkuivat kansan keskuudessa. Nykyisin tilanne on toinen. Vaikka yhteiskuntien turvallisuustaso vaihtelee, henkilösuojaus on vakiintunut osa poliittisen johdon arkea lähes kaikkialla maailmassa. Pienet maat voivat joskus jättää suojelun vähemmälle, mutta poikkeuksiakin löytyy – paavin turvana toimii edelleen Vatikaanin Sveitsiläiskaarti, maailman vanhin yhtäjaksoisesti toiminut suojeluyksikkö.

Suomessa turvamiehiin liittyy huomattavaa mielenkiintoa ja jopa suoranaista uteliaisuutta. Omien kokemusteni mukaan tämä uteliaisuus kumpuaa kahdesta pääasiasta. Ensinnäkin monille turvatoimet herättävät ajatuksen, että koska turvamiehiä on olemassa, on täytynyt olla myös tilanteita, joissa turvamiehet ovat astuneet peliin. *Onko koskaan ollut mitään läheltä piti -tilanteita*, on kysymys, joka esitetään turvamiehille lähes

poikkeuksetta. Ja se esitetään aina samalla tavalla – melkein sanatarkasti. Usein samalla kysytään myös: *Minkälainen suo-
jattava henkilö on, siis ihan tyyppinä?* Tämä kysymys tulee lähes aina heti edellisen perään.

Toisaalta ihmisten mielikuvat perustuvat usein amerikkalaisiin elokuviin. Turvamiehiin liitetään helposti mielteitä presidenttiä suojelevasta Yhdysvaltain salaisesta palvelusta, joka on ollut lukuisten Hollywood-elokuvien ja kirjojen keskiössä. Tämä organisaatio on luonut ympärilleen mystisen brändin, joka yhdistetään tarkkaan valikoituihin huippuammattilaisiin ja jännittäviin tehtäviin. Siinä turvamies ei ole pelkästään suojelija; hän on myös sankari, joka pelastaa suojattavan ja nappaa rosvon kiinni. Mutta niin käy vain elokuvissa.

Ensin on tärkeää määritellä, mitä turvamies oikeastaan tarkoittaa, koska siihen liittyy monenlaisia mielikuvia. Tumma puku, aurinkolasit, nappi korvassa ja vakava ilme. Tällaiseksi monet varmasti kuvittelevat turvamiehen tai henkivartijan. Mutta onko siinä kaikki, mitä turvamies on?

Jos puhutaan vain turvamiehestä, voi hän olla esimerkiksi festivaalien järjestyksenvalvoja, joka seisoo lavan edustalla estämässä yleisön pääsyn lavalle. Hän voi olla myös huippubrändin liikkeen edessä seisova, tummaan pukuun pukeutunut nuori mies, joka pitää silmällä tilannetta. Tässä kirjassa kuitenkin puhutaan turvamiehistä, jotka ovat suojelleet Suomen valtionpäämiehiä. He ovat valtion virkamiehiä, joiden tehtävä on suojella korkeassa asemassa olevia henkilöitä. Tällaisia henkilöitä on ollut aina, niin kauan kuin mailla on ollut valtiollista valtaa ja asemaa.

Periaatteessa turvamiehen työ on ollut melko samanlaista jo vuosituhansia. Turvamiehen tehtävä on edelleen suojella fyysisesti toista henkilöä, ja se on yksi niistä tehtävistä, jotka eivät

onnistu etänä. Vaikka turvallisuusjärjestelyt voidaan suunnitella ennakkoon ja teknologiaa voidaan hyödyntää, läsnä oleva ihminen on aina välttämätön. Tavoitteenani on antaa realistinen kuva siitä, mitä turvamiehen työ oikeasti on – mikä siinä on olennaista ja ratkaisevaa, kuinka siinä voi menestyä tai epäonnistua, ja mitkä ovat kriittiset menestystekijät.

Elokuvista ja kirjoista meille muodostuu tietynlainen kuva turvamiehen työskentelytavoista, mutta jos asiaan perehtyy tarkemmin, huomaa, että kyse on pohjimmiltaan varsin yksinkertaisista taktiikoista. Viimeksi nämä taktiikat näkyivät esimerkiksi Donald Trumpin salamurhayrityksessä. Aiheesta voisi toki kirjoittaa vaikka väitöskirjan, jos sen pilkkoisi tarpeeksi pieniksi palasiksi – amerikkalaiset osaavat sen, jos haluavat korostaa jotain tiettyä näkökulmaa. Epäilemättä Yhdysvalloista tällaisia väitöskirjoja löytyykin. Tämä kirja poikkeaa kuitenkin muista henkilösuojausta käsittelevistä teoksista, sillä en käsittele turvamiestaktiikoita tai toimintamalleja. Voin kuitenkin todeta, että niissä ei ole mitään mystistä tai yliluonnollista. Ja vaikka turvamieheltä vaaditaan erinomaisia reagointikykyjä, he eivät ole supersankareita – heittäytyminen luodin eteen kuuluu elokuvaan.

Suomessa valtionjohdon turvamiehet ovat pääsääntöisesti poliiseja. Poikkeustapauksissa, kuten vaalitilaisuuksissa, puolueet voivat myös palkata yksityisiä turvamiehiä poliitikoille. Itse asiassa turvamies ei ole virallinen virkanimike vaan enemmänkin tehtävää kuvaava nimike poliisille, Puolustusvoimien henkilölle tai siviilille. Poliisissa turvamiehillä on virkaan perustuva nimike, kuten vanhempi konstaapeli tai ylikonstaapeli. Joskus jopa komisario voi toimia turvamiehenä, mutta usein hän on enemmänkin turvamiesten esimies eikä osallistu arkipäivän suojaustehtäviin. Aikaisemmin, kun suojelupoliisi hoiti valtion-

johdon henkilökohtaisia suojatehtäviä, nimikkeitä olivat myös etsivä, ylietsivä ja tarkastaja. Tilapäisesti myös rikoskonstaapelit ja rikosylikonstaapelit voivat osallistua henkilösuojaukseen.

Ministereiden tai presidentin suojaaminen voisi yhtä hyvin olla Puolustusvoimien tehtävä, kuten monessa muussa maassa, sillä Suomessa henkilösuojauksessa poliisin toimivaltuuksia tarvitaan vain harvoin. Tietyissä tilanteissa valtuudet voitaisiin myöntää myös muille virkamiehille kuin poliiseille. Ääritilanteissa on kuitenkin aina käytettävissä hätävarjelu, joka on kaikkien kansalaisten oikeus.

Yleisillä paikoilla toimittaessa turvamiehen työkalupakissa on kuitenkin usein tarpeen olla toimivaltuuksia, kuten oikeus alueen eristämiseen tai poliisijoneuvon käyttöön hälytysajossa. Yksityiselle sektorille tällaisen turvatehtävän siirtäminen olisi hankalampaa, vaikka useissa tapahtumissa, kuten torikokoon-tumisissa ja konserteissa, turvayritysten henkilöstöä käytetään poliisin apuna suojaustehtävissä. Itse olen yli 30 vuoden urani aikana käyttänyt poliisin valtuuksia operatiivisessa toiminnassa vain muutaman kerran. Nämä tilanteet olivat lähinnä henkilöiden tai ajoneuvojen siirtoja. Suunnittelussa ja ennaltaehkäisevässä suojaustyössä poliisin valtuuksia käytetään kuitenkin huomattavasti enemmän, erityisesti poliisin rekisterien avulla, mikä on nykyään tarkasti säädeltyä ja valvottua.

Presidentti-instituutioon liittyy läheisesti muita instituutioita, kuten TPK, presidentin adjutantit ja presidentin turvallisuusvartiosto. Kaikki nämä kätkevät sisäänsä merkittävää historiaa, tapahtumia ja tarinoita yli sadan vuoden ajalta aina valtionhoitajan ajoilta asti.

Tasavallan presidentin kanslian tehtävistä on säädetty lailla². Sen mukaan TPK avustaa presidenttiä hänen tehtävissään, hoitaa presidentin hallintoasiat, säilyttää presidentin arkiston ja

huolehtii siitä sekä järjestää presidentin ja hänen perheensä henkilökohtaiset palvelut. Suomessa valtionpäämiehen tärkeää tehtävää on haluttu helpottaa hankkimalla avustajia, jotta presidentti voi keskittyä tehokkaasti omaan tehtäväänsä. Kansliapäällikkö, joka johtaa TPK:ta, on yleensä paitsi ulkopolitiikan asiantuntija myös valtionpäämiehen tärkeä tukipilari ja TPK:n korkein virkamies. Hänen lisäksi TPK:ssa työskentelee joukko erityisasiantuntijoita, neuvonantajia ja avustajia, jotka auttavat presidenttiä. Adjutantteja on kolme, ja yksi heistä vastaa jopa presidentin puolison ohjelmasta. Vaikka linnanvouti saattaa kuulostaa keskiaikaiselta virkanimikkeeltä, hän vastaa TPK:n hallinnosta eli huolehtii henkilöstöstä ja taloudesta. Näillä kaikilla virkamiehillä on jatkuva, välitön ja henkilökohtainen yhteys presidenttiin – ja usein myös presidentin puolisoon.

Presidentin virkatehtävien lisäksi myös hänen yksityiselämänsä sujuvuus on etusijalla, jotta valtionpäämies voi käyttää aikansa mahdollisimman tehokkaasti. Siksi TPK:n palkkalistoilla on muun muassa hovimestareita, keittiömestareita, laitoshuoltajia, sihteereitä, kiinteistönhoitajia ja puutarhureita. Suuri osa heistä työskentelee niin sanotussa presidentin lähipalvelussa eli virka-asunnossa Mäntyniemessä ja kesäasunnossa Naantalin Kultarannassa. Presidentti ja hänen puolisonsa voivat itse päättää, kuinka paljon apua he kodinhoidossa haluavat, mutta on selvää, että tähän tehtävään ei voi palkata suurta ja usein vaihtuvaa henkilökuntaa. Lähipalvelu onnistuu vain, jos henkilöstöön on täydellinen luottamus. Tämä tarkoittaa, että läheinen suhde presidentin ja hänen lähipalvelunsa välillä on luonnollinen ja kiinteä – toiset presidentit ovat olleet lähempänä henkilökuntaansa kuin toiset.

TPK vastaa myös presidentin ja hänen käyttämiensä tilojen turvallisuudesta. Käytännössä tätä tehtävää hoitaa TPK:ssa

toimiva presidentin turvallisuusvartiosto, johon poliisi komentaa tarvittavan henkilöstön eli turvamiehet ja sihteerin. Vartioston tarina kattaa vaiheita ja maamme käännekohtia koko itsenäisyytemme ajalta. Vaikka aikojen saatossa sen nimi on hieman vaihdellut, on tehtävä pääpiirteittäin pysynyt samanlaisena. Tuota tehtävää kun ei oikein voi suorittaa kuin yhdellä tavalla.

Turvallisuusvartiointi alkoi jo ennen adjutanttien mukaantuloa tai edes presidentti-instituution syntyä, koska jo valtionhoitajaa suojattiin. Vuoden 1919 alkupuolella oltiin valmistautuneita siihen, että suojattava olisikin kuningas³.

2.

Ensimmäinen turvamies

Helsingin poliisilaitoksen (HPL) etsivän osaston etsiviä lähetettiin päivittäin erikoistehtävälle toukokuussa 1918. Mistä oli kysymys? Sisällissota oli juuri päättynyt valkoisten voitonparatiiniin, mutta juuri itsenäistyneellä valtiolla ei ollut hallitusmuotoa eikä pysyvää ratkaisua valtion johdon organisoimiseksi. HPL kokosi rivejään kahtia jakautuneessa maassa, missä väkivalta oli yleisempää kuin koskaan sen jälkeen. Tarvitsiko uuden valtion johto erityistä suojelua ja kuinka se järjestettiin?

On selvää, että sadan vuoden takaisesta valtionpäämiehen henkilösuojauksen aloittamisesta, organisoimisesta, resursoinnista tai toiminnan luonteesta on mahdotonta tehdä täysin aukotonta analyysia varmojen lähteiden puutteen takia. Haastattelunauhan, kirjallisuuden ja arkistolähteiden perusteella voidaan kuitenkin muodostaa johdonmukainen kertomus siitä, kuinka ja milloin henkilösuojausta valtionpäämiehelle kohdennettiin ja ketkä olivat ensimmäisiä turvamiehiä.

Ylimmällä valtionjohdolla oli jonkinlaista henkilösuojausta jo vuoden 1917 marraskuun suurlakon aikana, kun joukko vapaaehtoisia suojeluskuntalaisia toimi senaatin porvarijäsenten

turvamiehinä⁴. Varsinainen valtionpäämiehen henkilösuojaus alkoi kuitenkin toukokuussa 1918, sillä Pehr Evind Svinhufvudin aloittaessa valtionhoitajana 27. toukokuuta 1918 olivat turvamiehet olleet hänen lähettyvillään jo muutaman viikon ajan. Turvaamisen aloittamiseen viittaavat etsivän osaston komennuskirjat, joissa ”erityistehtävälle” on lähetetty viidestä kuuteen etsivää päivittäin.

Helsingin poliisilaitoksen vuoden 1918 komennuskirjoihin on merkitty etsivien tehtävät kullekin päivälle. Komennuskirja on valmis lomake, johon kirjataan kunkin tehtävän ja etsivän nimi. Sarakkeisiin on valmiiksi merkitty vakioitehtäviä, kuten poliisi-aseman päivystys, yöpäivystys, yöpartio, satamat, tori, hotellit ja rautatieasema, valvonta ja panttilainakonttorit. Komennuskirja täytettiin päivittäin ja siihen merkittiin myös sairaat ja lomalla olevat. Näiden lisäksi siihen oli kirjoitettu ”erityistehtävä”, jonka luonnetta ei tarkemmin avattu mutta paikkana oli Vuorimiehenkatu, missä valtionhoitaja Svinhufvud asui. Ajankohdasta, paikasta ja miesten nimistä voi helposti tehdä johtopäätöksen, että kyseessä oli valtionhoitajan turvatehtävä.

On vaikea osoittaa yhtä yksittäistä syytä valtionpäämiehen henkilösuojauksen aloittamiseen. Ei ollut itsestään selvää, että itsenäisyyden ajan alun poliisin niukoista resursseista irroteetaan miehiä suojelemaan valtionpäämiestä. Esimerkiksi pääministerin henkilösuojaus on Suomessa alkanut huomattavasti myöhemmin. Yksi syy on luonnollisesti alkuaikojen presidentin suuret valtaoikeudet verrattuna maan hallituksen johtajaan, mikä on sittemmin tasoittunut. Suomen presidentille periytyi huomattavan paljon valtaa ikään kuin keisariajan perintönä. Vallan suoma korkea status on todennäköisesti tuonut mukanaan jonkin verran oletettua uhkaa, mikä on lisännyt suojaamisen tarvetta. Tosin henkilösuojausta tehtiin jo valtionhoitajalle,

vaikka Suomen valtionpäämies sai hallitusmuodon mukaiset valtaoikeudet vasta kesällä 1919, kun Kaarlo Juho Ståhlberg valittiin ensimmäiseksi tasavallan presidentiksi.

Toinen merkittävä syy presidentin suojaamisen aloittamiselle on todennäköisesti ollut kansakunnan tila itsenäisyyden ajan alussa. Liikkeellä oli poliittista kuohuntaa, ja Suomi oli huomattavasti väkivaltaisempi paikka kuin nykyään. Tarkastellessa Suomen yleistä turvallisuustilannetta, väkivaltaa ja poliittista väkivaltaa voi todeta valtionpäämiehen henkilösuojauksen aloittamisen olleen erittäin perusteltua. On siis todennäköistä, että sekä tasavallan presidentin asema ja valta että Suomen yhteiskunnalliset olot itsenäisyyden alussa antoivat vahvat perusteet suojaukselle.

Suomi vuonna 1918

Sisällissodan loputtua yhteiskunta oli syvästi kahtia jakautunut ja oikeusvaltion perinne oli ohut. Valtioelinten kiireellinen tehtävä oli 75 000 punavangin tutkinta ja tuomitseminen. Sisällissodassa kuolleiden tuhansien suomalaisten lisäksi vankileireillä kuoli nälkään, kovaan kurinpittoon, influenssaan, espanjantautiin ja muihin tauteihin noin 12 600 henkeä. Kuolleisuus nousi syntyvyyttä korkeammaksi vuonna 1918, mutta siihen vaikutti sodan lisäksi samana vuonna riehunut espanjantauti, johon kuoli Suomessa 20 000 – 30 000 henkeä. Elintarvikkeista oli paha puute, ja ihmisiä kuoli nälkään muuallakin kuin vankileireillä ja maan itä- ja pohjoisosissa jouduttiin turvautumaan pettuun.⁵

1920–1930-lukujen Suomi oli paljon nykyistä raaempi yhteiskunta. Taustalla oli kymmeniä vuosia jatkunut väkivaltainen poikkeusaika, jonka huipentumana verinen sisällissota oli tehnyt ihmishengestä halvan. 1920-luvulla lehdistä sai lukea jatkuvasti

hirmuteoista: ”lapsia heitettiin jokeen, surmattuja vastasyntyneitä löytyi roskiksista ja vanhemmat tappoivat perheitään” kirveillä tai myrkyllä⁶.

Aikaan loi levottomuutta myös 1. kesäkuuta 1920 voimaan astunut kieltolaki. Salakuljetus ja -kauppa toivat yhteiskuntaan viinaa, vieläpä melko halpaa ja väkevintä sorttia. Viinan aiheuttama rikollisuus yleistyi ja henkirikokset kaksinkertaistuivat. Väkivaltarikollisuus lisääntyi 1920-luvulla koko Euroopassa, mutta Suomessa oltiin menossa kohti katastrofia. Tilastokeskuksen mittaushistorian aikana henkirikoksia tapahtui Suomessa eniten 1920-luvulla. Vuonna 1918 tehtiin peräti 60,6 henkirikosta 100 000 asukasta kohden, kun 1920-luvun jälkeen vastaava määrä on vaihdellut 1,7:n ja 5:n välillä. Yhteiskunnan väkivaltaisuus alkoi saada poliittista huomiota kunnolla vasta vuonna 1926, jolloin henkirikosten uhrina kuoli Suomessa vuosittain vielä kahdeksasta yhdeksään ihmistä 100 000 asukasta kohden, kun vastaava määrä jäi muissa Pohjoismaissa alle yhden.⁷

Poliittista väkivaltaa

Viime vuosisadan alkupuolella Suomessa tehtiin huomattavasti enemmän poliittisia murhia ja niiden yrityksiä kuin nykyään. Ne kuitenkin mullistivat suomalaista poliittista elämää varsin vähän. Yhteistä murhille oli se, että ne tehtiin kolmena ajanjaksona vuosina 1904–1905, 1917–1922 ja 1929–1932. Yksi näistä sijoittuu juuri samoihin vuosiin, jolloin maa itsenäistyi ja sai ensimmäisen valtionpäämiehen. Teemu Keskisarja luonnehtii näitä ajanjaksoja poliittisiksi kiehumispisteiksi⁸.

Poliittinen salamurha muuttui vallankumouksellisten työkaluksi 1800- ja 1900-luvuilla. Vuosien 1894 ja 1914 välillä vallan-

kumoukselliset anarkistit murhasivat kuusi valtionpäämiestä. Kuuluisin näistä teoista oli todennäköisesti Itävalta-Unkarin arkkiherttuan Frans Ferdinandin murha Sarajevossa 28. kesäkuuta 1914. Tästä tapahtumasta katsotaan myös ensimmäisen maailmansodan alkaneen.

Suomen poliittiset murhat voidaan ulottaa aina Ruotsin valan ajoille asti, jolloin moni Ruotsin kuningas pääsi hengestään kuningaskunnan valtakamppailuissa. Autonomian ajan lopulla Venäjän Suomen-politiikan kiristyessä poliittinen murha alkoi olla yksi vaihtoehto myös suomalaisille aktivisteille. Kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovista muodostui pian poliittisen salamurhan ykköskohde. Hänen tappamistaan suunniteltiin useallakin taholla, mutta lopulta aktivisti Eugen Schauman toteutti tämän todennäköisesti Suomen kuuluisimman salamurhan Senaatintalon portaikossa 16. kesäkuuta 1904. Bobrikov oli Suomessa erittäin vihattu hänen Suomeen kohdistamansa sortopolitiikan vuoksi. Hänen toimiaan pyrittiin aluksi vastustamaan passiivisin keinoin, kunnes vähitellen myös aktiivinen vastarinta alettiin katsoa oikeutetuksi. Bobrikovin kuolemaa juhlittiin yleisesti ja Schaumania pidettiin useissa piireissä kansallissankarina⁹.

Bobrikovin murha käynnisti pienempien poliittisten atentaattien sarjan. Vuonna 1905 useita venäläisiä virkamiehiä ja suomalaisia myöntyväisyyssuunnan edustajia surmattiin tai yritettiin murhata. Venäläisten kätyrinä pidetty prokuraattori Eliel Soisalo-Soininen ammuttiin kotiinsa, santarmieverstiluutnantti Nikolai Kramarenko ammuttiin Viipurissa, ja Viipurin läänin kuvernööri Mjasojedov ja kenraalikuvernöörin apulainen von Deutrich yritettiin tappaa. Helsingissä syntyi myös teini-poikien perustama Verikoirat-niminen salaseura, joka toteutti vuoden aikana useita salamurhia. Heidän kohteekseen joutuivat